

ERSTA
SKÖNDAL
BRÄCKE
HÖGSKOLA

Ignatiansk spiritualitet i Svenska kyrkan

Ignatian spirituality in the Church of Sweden

Cajsalisa Ejemyr

Kandidatuppsats i teologi 15 hp

Ersta Sköndal Bräcke Högskola HT 2018

Institutionen för diakoni, kyrkomusik och teologi

Handledare: Elisabeth Christiansson

Sammanfattning

Ignatius av Loyolas konkreta pedagogiska övningar attraherar samtidens kristna från olika samfund och i Svenska kyrkan växer intresset för den ignatianska spiritualiteten. Syftet med denna studie är att genom intervjuer, enkät och teori undersöka den ignatianska spiritualitetens framgång inom Svenska kyrkan i dag.

Totalt 29 informanter har genom djupintervjuer och enkäter beskrivit sin ignatianska praktik. Informanterna i studien beskriver att den ignatianska spiritualiteten tar deras individuella erfarenheter i bruk. Detta samtidigt som syftet är att de ska förstå vad som är Guds vilja med livet. Informanterna upplever att den ignatianska spiritualiteten har gett dem möjlighet till en personlig gudsrelation samt gett dem nya pedagogiska metoder för att fördjupa sin tro och kunna se Gud i vardagen. Informanterna menar sig ha sökt en fördjupning av sin tro och att de funnit denna fördjupning genom den ignatianska spiritualiteten.

Studiens teoretiska perspektiv utgörs av religionsfilosofen Charles Taylors teori om ”den subjektiva vändningen”, Linda Woodhead och Paul Heelas ”subjektiveringsteori” samt Karin Johannessons pastoralteologiska reflektion om andlig träning i en luthersk kontext. Taylor menar att kulturen i väst genomgått ett stort skifte som innebär att yttre auktoriteter förlorar i betydelse och den enskildes inre istället blir den främsta auktoritetskällan. Woodhead och Heelas subjektiveringsteori menar att människors immanenta gudstro växer i väst medan den transcendenta gudstron avtar och Johannesson presenterar tre viktiga kännetecken för andlig träning i en luthersk kontext. Hon menar att en sådan bör vara anti-individualistisk, ta sig uttryck i vardagen och sätta den fördjupade gudsrelationen i centrum

I min studie blir Charles Taylors teori om den subjektiva vändningen synlig. Den ignatianska spiritualiteten talar till det personliga subjektet men förankrar praktiken i den kristna traditionen. Woodhead och Heelas subjektiveringsteori har jag funnit visst stöd för, men något som skiljer sig från teorin är att Gud som auktoritet inte förkastas. Ett intressant resultat som empirin visar är att informanterna uppskattar de auktoritära drag som spiritualiteten bär på. Studiens samlade bild av den ignatianska spiritualitetens funktion är i linje med Johannessons beskrivning av en anti-individualistisk andlighet, som tar sig uttryck i vardagen och som sätter den fördjupade gudsrelationen i centrum. Informanterna upplever att Ignatius pedagogiska metoder kan vara ett sätt att ge svenskkyrkliga handfast ledning i konsten att fördjupa sin tro på ett sätt som är i linje med luthersk teologi. Studien visar att metoderna fungerar väl i senmodernitetens subjektiva vändning utan att Gud som auktoritet överges.

Nyckelord

Ignatiansk spiritualitet; Svenska kyrkan; Ignatius av Loyola; Martin Luther; Charles Taylor; Den subjektiva vändningen; Paul Heelas; Linda Woodhead; Subjektiveringsteorin; Karin Johannesson; Helgelse

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund.....	5
1.1.1 Samtidsbeskrivning	5
1.1.2 Den ignatianska spiritualiteten	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod och material	7
1.3.1 Avgränsning.....	7
1.3.2 Djupintervjuer.....	8
1.3.3 Enkät.....	9
1.3.4 Analys.....	9
1.3.5 Litteratur	10
1.3.6 Centrala begrepp.....	11
1.3.7 Disposition.....	11
1.4 Tidigare forskning.....	12
1.5 Teori.....	13
1.5.1 Den subjektiva vändningen	13
1.5.2 Subjektiveringsteorin.....	14
1.5.3 Andlig träning i en luthersk kyrka.....	15
1.5.4 Johannessons pastorelteologiska reflektion.....	16
2. Empiriredovisning.....	17
2.1 Vardagsandlighet och att söka Gud i allt	18
2.2 Fördjupad gudsrelation	19
2.3 Pedagogiskt verktyg och metod.....	20
2.4 Individualism i samtiden.....	21
2.5 Urskiljning av val och hitta sitt kall.....	22
2.6 Svar på en brist.....	23
2.7 Tystnad och kontemplation.....	24
2.8 Hur ignatiansk spiritualitet praktiseras	24
3. Teoretisk analys och tolkning	25
3.1 Den subjektiva vändningen.....	25
3.2 Subjektiveringsteorin	26
3.3 Johannessons pastorelteologiska reflektion	27
4. Avslutande diskussion	29
5. Litteraturförteckning.....	31
Bilaga 1: Intervjufrågor.....	32
Bilaga 2: Enkätfrågor	33

1. Inledning

Ignatiansk spiritualitet har sitt ursprung i den spanske mystikern Ignatius av Loyola (1491–1556) som grundade jesuitorden i den romersk-katolska kyrkan år 1540 och utarbetade de *Andliga övningarna*. Ett schema av konkreta pedagogiska övningar, utförda med hjälp av en vägledare under 30 dagar, där man tränas att se sitt eget liv i ljuset av Jesu Kristi liv, lidande, död och uppståndelse. Övningarna syftar till att göra människan fri från det onda för att hon ska kunna se Guds vilja med sitt liv.¹ Redan i jesuiternas tidiga historia spreds Ignatius spiritualitet utanför den romersk-katolska kyrkan och Ignatius efterföljare har alltid varit generösa med att ge övningarna och vägleda kristna oavsett samfund.

I Svenska kyrkan märks ett ökande intresse för den ignatianska spiritualiteten. I dag finns exempelvis i Stockholm, Uppsala och Härnösands stift gedigna utbildningar för andliga vägledare i ignatiansk anda och i Härnösand har man publicerat skriften *Andlig vägledning i ignatiansk anda* (2013). I många stift i Svenska kyrkan finns ignatianska nätverk som samordnar reträtter, utbildningar och föreläsningar lokalt i stiftet och nationellt finns ett nätverk där alla stift i Sverige kan delta. År 2005 bildades den ekumeniska föreningen Kompass i Sverige som en ideell plattform för ignatiansk spiritualitet med uppgift att främja ignatiansk andlig vägledning i samverkan med lokala församlingar, stift och kyrkor. Även i katolska sammanhang deltar medlemmar i Svenska kyrkan på kurser och reträtter i ignatiansk spiritualitet. Antalet svenskkyrkliga ignatianska retreatter som erbjuds över hela Sverige pekar också på ett ökande intresse för ignatiansk spiritualitet.

Att fler och fler svenskkyrkliga intresserar sig för denna katolska spiritualitet intresserar mig och är en av anledningarna till att min explorativa studie känns relevant. Ignatius av Loyolas konkreta pedagogiska övningar tycks attrahera kristna människor från olika samfund och verkar passa den moderna kristna människans sätt att leva. Jag vill därför försöka undersöka vad det är som gör att svenskkyrkligt engagerade söker sig till denna praktik. Attraherar den ignatianska spiritualiteten den sekulära nutidsmänniskan av någon anledning, eller är det något i det lutherska arvet som passar särskilt bra med Ignatius tillvägagångssätt?

Ignatius levde och verkade ungefär samtidigt med Martin Luther och båda betonade starkt det personliga gudsmötet som sker i människans vardagsliv. Med min studie vill jag försöka förstå något av vad det är i Ignatius tillvägagångssätt som attraherar svenskkyrkliga, och undersöka hur man kan förstå denna spiritualitet i Svenska kyrkans lutherska kyrkotradition.

---

¹ Fredrik Heiding, *Andliga övningar och tio brev*, Skellefteå: Artos, 2005, s. 177.

1.1 Bakgrund

1.1.1 Samtidsbeskrivning

Svenska kyrkan har sedan mitten av 1800-talet genomgått en omvälvande process från att vara en del av myndighetsverige till att bli en fri religiös medlemsorganisation bland många andra samfund. För att undersöka om intresset för ignatiansk spiritualitet i Svenska kyrkan kan vara en del av en större samhällsförändring är det av intresse för min studie att ge en kort bakgrundsbeskrivning av det svenska samhällets utveckling med fokus på religionens roll i det senmoderna Sverige.

Under en relativt kort tidsperiod urbaniserades Sverige från att ha varit ett fattigt bondesamhälle till att under 1900-talet utveckla ett modernt internationellt orienterat välfärdssamhälle. Anders Bäckström, Ninna Edgardh och Per Pettersson skriver i *Religiös förändring i norra Europa. En studie av Sverige* (2004) att vi i dagens Sverige finner de klassiska uttrycken för modernitet i väst. Detta innebär ett samhälle som bygger på idén om en stark nationalstat med möjlighet att skapa kollektiva lösningar för alla medborgare genom social organisering. Genom de kollektiva trygghetssystemen har samhället kunnat ge den enskilda individen omfattande fri- och rättigheter även inom livsåskådningsområdet.²

Den dominerande religiösa institutionen i Sverige har under denna process successivt marginaliserats och specialiserats kring specifikt religiösa uppgifter. När den svenska välfärdsstaten växte fram gavs den statliga Svenska kyrkan en officiell roll som förvaltare av privata religiösa värden, en utveckling som förstärktes av den lutherska teologins tvåregementslära som ger staten en gudomligt given roll.³ Auktoritetsförskjutningen från kollektivt, till individuellt har i Sverige varit snabb och genomgripande. I och med övergången till tjänstesamhället träder den enskilde fram som den centrala enheten i samhället, men kanske snarare som konsument än som medborgare. Kollektiva trygghetsvärden försvinner till förmån för individuella. Den här förändrade värdeskalan menar Bäckström märks på alla samhällsområden och har påverkat religionens grundförutsättningar i Sverige. De religiösa institutionernas auktoritet ersattes av individens. Både kyrkan och substansen i den tro som kyrkan representerar uppfattas numer som valbara. Grundhållningen är att varje individ har rätt att fritt forma och välja sin egen livsåskådning. Förskjutningen skulle kunna tolkas som en förlängning av reformatoriska tankegångar om varje människas direkta relation till Gud, understruken av väckelsens betoning av den personliga tron.⁴

Den nordiska modellen som beskrivs ovan kom att resultera i en mycket stark individuell integritet i trosfrågor. Tolkningen av Sverige som ett av de mest sekulära samhällena avspeglas i resultaten från *World Values Survey*⁵ där Sverige är ledande i två förändringstendenser. Dels genom att utmärka sig som det land med de mest sekulära värderingarna, till skillnad från traditionella värderingar, och dels genom att befinna sig längst ut på skalan för ”self expression”, vilket betyder att man inte bekymrar sig om överlevnad längre utan kan lägga stor vikt vid individens frihet. För synen på religion i Sverige har det lett till att många svenskar uppfattar sig som kristna på sitt eget sätt eller som sökare med livsfrågor i centrum. Denna grupp utgör ungefär halva befolkningen. Det finns en minoritet som är starkt religiöst engagerade och också en minoritet som ser sig som ateister.⁶ De svenska resultat som Bäckström presenterar i sin rapport är i huvudsak i linje med ”subjektiveringsteorin” som Woodhead och Heelas har utvecklat och som jag kommer att använda i min undersökning.

² Anders Bäckström, Ninna Edgardh, Per Pettersson, *Religiös förändring i norra Europa. En studie av Sverige. Från statskyrka till fri folkkyrka. Slutrapport*, Uppsala: Diakonivetenskapliga institutet, 2004, s. 10.

³ Bäckström mfl, 2004, s. 157.

⁴ Bäckström mfl, 2004, s. 139.

⁵ World Values Survey Association, *World Values Survey wave 6 (2010-2014)*
<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp> (hämtad 2018-11-20)

⁶ Bäckström mfl. 2004, s. 159.

1.1.2 Den ignatianska spiritualiteten

Den spanske mystikern Ignatius av Loyola (1491–1556) utarbetade under en 25 år lång process det han kom att kalla de *Andliga övningarna*. Dessa består av konkreta pedagogiska övningar som den enskilde vägleds igenom av en vägledare. Med hjälp av olika former av meditationer och bön används den enskildes egna erfarenheter för att kunna förstå sitt eget liv i ljuset av Jesu Kristi liv, lidande, död och uppståndelse.⁷

År 1548 utgavs boken *De andliga övningarna* utformad som en instruktionsbok till den som vägleder övningarna. Som sådan ger den upplysningar i konsten att etablera och fördjupa en personlig relation till Jesus Kristus. De *Andliga övningarna* tar den som övar sig genom meditationer om skapelsen, människans synd och Guds nåd genom Kristi födelse, liv, död och uppståndelse med målet att finna Guds vilja med det egna livet och göra val i relation till detta.⁸ Denna bok och de pedagogiska tekniker som Ignatius skapat kan sägas utgöra grunden för den ignatianska spiritualiteten.

Övningarna är uppdelade över 30 dagar eller fyra veckor, och utförs ofta i tystnad och avskildhet under en retreat. Övningarna följer Ignatius schema över 30 dagar och leds av en andlig vägledare. Utgångspunkten för övningarna är att Gud kommunicerar direkt med den som gör övningarna. Vägledarens roll handlar därför främst om att underlätta detta möte och vara en uppmärksam medvandrare under processen.⁹ Övningarna kan anpassas till de mest skilda levnadsformer och idag görs de ofta en vecka i taget med något år emellan, eller anpassas till vardagen.¹⁰ Syftet med övningarna beskriver Ignatius såhär:

Ty liksom att promenera, vandra och springa är kroppsliga övningar, så är andliga övningar en benämning på varje sätt att förbereda och rusta själen för att frigöra sig från alla oordnade böjelser och, efter att ha frigjort sig från dem, att söka och finna den gudomliga viljan med det egna livets inriktning mot själens frälsning.¹¹

Grundtanken med övningarna är att människan behöver öva sig för att överge allt sådant som står i vägen för att hon ska kunna gå i Jesu fotspår, något som Ignatius benämner som ”indifferens”¹². Övningarna leder på detta sätt till konkreta och personliga ställningstaganden och utmanar frågan vad som är meningen med det egna livet. Ignatius tillvägagångssätt beskrivs av jesuiten James Martin som att finna friheten att bli den person du är avsedd att vara, att älska och ta emot kärlek, fatta rätt beslut och uppleva skapelsen som Guds kärleks mysterium.¹³

Ignatiansk kunskapssyn utgår alltid från den egna erfarenheten till skillnad från en syn på kunskap där teori kommer före praktik. Man startar med erfarenheten och reflekterar sedan över vad erfarenheten innebär. I ignatiansk spiritualitet betraktas världen på ett ”inkarnatoriskt” sätt där man menar att det går att finna Gud i allt som händer i vardagen. Ingenting ligger utanför det andliga livets domän.¹⁴ Den ignatianska spiritualiteten förenar tanke, känsla, intellekt och emotioner och hela kroppen spelar en viktig roll.¹⁵ Den ignatianska spiritualiteten präglas av en positiv människosyn som betonar människans gudslighet. Ignatius menar att människan är skapad till Guds avbild och således bemyndigad att urskilja Guds röst i sitt inre och reagera på detta tilltal.¹⁶

⁷ Heiding, 2005, s. 171–178.

⁸ Fredrik Heiding S.J., *Ignatian Spirituality at Ecclesial Frontiers*, University of Oxford: Faculty of Theology, 2012, s. 1.

⁹ Heiding, 2005, s. 180.

¹⁰ Heiding, 2005, s. 168–169.

¹¹ Ignatius av Loyola, *Andliga övningar och tio brev*, Skellefteå: Artos, 2005, s. 17.

¹² Heiding, 2005, s. 181.

¹³ James Martin, *Söka och finna Gud i allt*, Örebro: Libris förlag, 2014, s. 9.

¹⁴ Martin, 2014, s.16.

¹⁵ Heiding, 2005, s. 196–197.

¹⁶ Martin, 2014, s.16.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att genom intervjuer, enkät och teori undersöka den ignatianska spiritualitetens framgång inom Svenska kyrkan i dag.

Syftet uppfylls genom följande frågeställningar:

1. Vad i den ignatianska spiritualiteten är det som lockar informanterna i studien?
2. Hur praktiserar informanterna ignatiansk spiritualitet?
3. Hur kan det empiriska resultatet i studien tolkas teoretiskt?

1.3 Metod och material

1.3.1 Avgränsning

Materialet i denna uppsats består av djupintervjuer med fyra personer samt en enkät besvarad av 25 personer. För att få ett större omfång av empiri för analys valde jag att både göra kvalitativa djupintervjuer och samtidigt genomföra en internetbaserad enkätundersökning. Informanterna är svenskkyrkligt engagerade och anställda i församlingar i Stockholm, Linköping och Uppsala stift. Syftet med djupintervjuerna och enkäten var att ge utrymme för svenskkyrkligt engagerade att med egna ord ge uttryck för vad som lockat dem till den ignatianska spiritualiteten och hur de praktiserar den. Kriterierna jag använde mig av var att informanterna antingen behövde vara medlemmar i Svenska kyrkan eller betrakta sig själva som "svenskkyrkliga" samt att de ägnade sig åt ignatiansk spiritualitet i någon form.

Den ignatianska spiritualiteten är förstås inte den enda formen av spiritualitet i Svenska kyrkan, exempelvis kan Martin Lönnebos frälsarkrans, kristen djupmeditation och pilgrimsvandringar nämnas som några ytterligare exempel. Inom ramen för denna uppsats kommer jag att avgränsa mig och endast studera den ignatianska spiritualiteten i Svenska kyrkan.

Inom ramen för denna uppsats ryms inte en kartläggning över hur utbredd den ignatianska spiritualiteten och dess andliga praktik är i Svenska kyrkan, någon sådan kartläggning finns inte heller att tillgå i tidigare forskning.

De kvalitativa djupintervjuerna och enkäterna ger en inblick i hur den ignatianska spiritualiteten uppfattas av informanterna och kan väcka intressanta frågor för fortsatt forskning men studien kan inte säga något generellt om hur Svenska kyrkans medlemmar uppfattar ignatiansk spiritualitet.

1.3.2 Djupintervjuer

Urvalet av informanter till djupintervjuerna skedde genom personliga kontakter. Eftersom jag tidigare hade haft kontakt med ett antal ignatianskt aktiva kunde jag försäkra mig om att informanterna hade erfarenhet av det jag studerade. De fyra personer jag valde till djupintervju är en man och tre kvinnor, alla teologiskt bevandrade och alla fyra aktiva i Stockholms stift. Två är vigda präster i Svenska kyrkan och två har andra yrken. Jan Trost menar att det i en kvalitativ studie ska finnas ett blandat urval inom en given ram.¹⁷ Jag valde informanter till djupintervjuerna som jag bedömde kunde ha omfattande erfarenhet av ignatiansk spiritualitet och såg i urvalsprocessen till att få spridning vad gäller ålder, kön och yrke.

Personerna jag intervjuade kontaktades via epost där jag förklarade syftet med min undersökning. När de tackat ja till att intervjuas fick de själva bestämma plats för intervjun så att de kunde känna sig trygga vid intervjun.¹⁸ En av intervjuerna gjordes som en fokusgrupp med två informanter samtidigt enligt de intervjuades egen önskan. Trost rekommenderar inte att man vid fokusgrupper använder samma intervjumall som vid djupintervjuer,¹⁹ men jag bedömde att informanterna var trygga med att göra intervjun på detta sätt då de kände varandra väl sen tidigare.

Vid intervjutillfället förklarade jag att medverkan är frivillig och konfidentiell, att de när som helst kunde avbryta intervjun, att deras svar skulle komma att behandlas så att inga obehöriga kunde ta del av dem och att alla personer skulle komma att avidentifieras i forskningstexten. Informanterna fick ge sitt samtycke till detta. Mitt förhållningssätt under intervjun var, i linje med Trosts synsätt, att jag som intervjuare skulle ställa frågor och sedan lyssna utan att dela med mig av mina egna tankar eller åsikter.²⁰ Mitt intresse var istället att låta intervjudeltagaren få ta plats med sin berättelse.

Eftersom jag ville att empirin i djupintervjuerna skulle kunna kompletteras och jämföras med empirin från enkäten valde jag att formulera samma frågor i både intervju och enkät, dock med tillägget att jag i djupintervjuerna kunde låta informanterna ta frågorna i annan ordning så som Trost förespråkar.²¹ Detta frågeformulär bifogas som bilaga 1. Både enkät och djupintervjuer hade öppet formulerade frågor för att undvika att styra informanternas berättelser. I intervjuerna hade mina intervjupersoner stor möjlighet att påverka intervjuens innehåll och jag som intervjuare hade stor frihet att ställa väsentliga följdfrågor.²² I enkäterna kunde informanterna själva avgöra hur omfattande de ville svara på frågan.

Djupintervjuerna spelades in under intervjutillfället och transkriberades efteråt för att materialet lättare skulle kunna analyseras. Informanter från djupintervjuerna benämns i texten som P1, P2, P3 och P4 för att det ska vara tydligt i texten vem som har sagt vad. I empiriredovisningen har jag i sammanställningen av uppsatsen gjort en försiktig redigering av intervjupersonernas citat för läsbarhetens skull. Det ordagranna transkriberade materialet finns hos författaren.

¹⁷ Jan Trost, *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB, 2010, s. 137.

¹⁸ Trost, 2010, s. 65.

¹⁹ Trost, 2010, s. 67.

²⁰ Trost, 2010, s. 42.

²¹ Trost, 2010, s. 74.

²² Trost, 2010, s. 42.

1.3.3 Enkät

Enkäten genomfördes som ett internetbaserat frågeformulär. Informanterna besvarade enkäten enskilt och den bestod av tio frågor. Frågorna var formulerade på samma öppna sätt som i djupintervjuerna med ett kommentarfält under varje fråga där deltagaren fritt kunde formulera sitt svar. I enkäten fanns dessutom två bakgrundsfrågor gällande informantens stift och kön. Sammanlagt inkom 25 enkätsvar från 6 män, 18 kvinnor samt 1 som hoppade över frågan om kön, från informanter i Stockholm, Linköping och Uppsala stift.

I urvalet av informanter för djupintervjuerna kunde jag styra urvalet så att inte alla var anställda i Svenska kyrkan. I enkäternas svar blev det dock tydligt att flera av informanterna på ett eller annat sätt arbetar i Svenska kyrkan. Detta kan ha haft betydelse för intervju svaren, framförallt i det tema som i uppsatsen benämns ”Svar på en brist”.

Enkäten skickades ut via epost och spreds via sociala medier. I samband med epostutskick och svar på enkäten på internet informerades informanterna om undersökningens syfte samt på vilka premisser de svarade på enkäten. I texten informerades också om att svaren och resultaten av enkäten skulle komma att behandlas så att inga obehöriga skulle kunna ta del av dem och att alla personer skulle aidentifieras i forskningstexten. Genom att trycka på ”klar” längst ned på sista sidan av enkäten gav man sedan sitt informerade samtycke. Enkätformuläret bifogas som bilaga 2.

När jag analyserade materialet hade jag samma tillvägagångssätt som i analysen av intervjuerna och på samma sätt benämns informanter från enkäten som förekommer i texten som E1, E2, E3 osv. beroende på vilken informant som lämnat svaret.

1.3.4 Analys

I analysen av det empiriska materialet har jag arbetat med innehållsanalys enligt Ann Kristin Larsens metod.²³

Meningsbärande enheter i form av direkta citat från informanterna har kategoriserats för få fram teman som sedan kunde relateras till de grundläggande frågeställningarna i denna uppsats. Kategoriseringen redogörs för i sammanställningen av empirin.

På detta sätt har jag kunnat identifiera mönster, samband och gemensamma drag eller skillnader i materialet. Materialet har sedan granskats för att meningsfulla mönster och processer skulle kunna identifieras. Slutligen har de identifierade mönster jag funnit tolkats utifrån relevant teori och forskning.

---

²³ Ann Kristin Larsen, *Metod helt enkelt. En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*, Malmö: Gleerups utbildning, 2009, s. 101–102.

1.3.5 Litteratur

I detta avsnitt redogörs för litteratur som har varit viktig i studien.

Den kanadensiska filosofen Charles Taylors bok *The Ethics of Authenticity* (1991) har varit viktig för min uppsats. Han menar att kulturen i väst gjort ett stort skifte som han benämner ”the massive subjective turn of modern culture”.²⁴ Denna subjektiva vändning är en av de teorier jag tolkar mina resultat utifrån. Även Taylors bok *The Secular Age* (2007) har bidragit till min förståelse av den religiösa människan i senmoderniteten.

Boken *The Spiritual Revolution* (2005) har också varit viktig för uppsatsen. Författarna Paul Heelas och Linda Woodhead har utifrån Taylors teori om den subjektiva vändningen utarbetat ”subjektiveringsteorin”. I den avslutande analysen kommer jag att undersöka hur den av dem utvecklade teorin kommer till uttryck hos studiens informanter.

Religiös förändring i norra Europa. En studie av Sverige. Från statskyrka till fri folkkyrka. Slutrapport. (2004) av Anders Bäckström, Ninna Edgardh Beckman och Per Pettersson analyserar religiösa och sociala förändringsprocesser i Sverige på 2000-talet. Den har hjälpt mig med förståelsen för det svenska samhällets utveckling med fokus på religionens roll i senmoderniteten.

Religionsfilosofen Karin Johannessons bok *Helgelsens filosofi, - om andlig träning i luthersk tradition* (2014) har hjälpt mig att tolka mitt material teologiskt. Hon undersöker vad som är viktigt för att kunna rekommendera andlig träning i en luthersk kontext utan att överge fundamentala inslag i Luthers teologi. Hennes pastoralteologiska slutsatser är den tredje teori som jag analyserar mitt material utifrån.

Intressant i arbetet med min uppsats har också den svenska jesuitpatern Fredrik Heidings avhandling *Ignatian Spirituality at Ecclesial Frontiers* (2012) varit. Han diskuterar i sin bok de pastoralteologiska konsekvenserna av den ekumeniska användningen av ignatiansk spiritualitet.

Jag har utöver detta hämtat historiskt material om Ignatius av Loyola och den ignatianska spiritualiteten från jesuiten James Martins bok *Söka och finna Gud i allt. En ignatiansk vägledning till det verkliga livet* (2014) samt från Ignatius av Loyolas *Andliga övningar och tio brev* (2005) i svensk översättning av Fredrik Heiding S.J.

---

²⁴ Charles Taylor, *The Ethics of Authenticity*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991, s. 26.

1.3.6 Centrala begrepp

Spiritualitet

Enligt Nationalencyklopedin kommer ordet ”spiritualitet” från latinets ”spi’ritus” som betyder luft, ande(dräkt) eller själ och är en översättning av grekiskans ”pneu’ma”. Ordet spiritualitet beskrivs där som en övertagen benämning från fransk-, tysk- och engelskspråkig litteratur på främst kristen andlighet, dvs. det andliga livet och dess konkreta uttryck, såsom dessa är relaterade till en bestämd trosövertygelse och till en religiös gemenskap. Per Beskow skriver att ordet spiritualitet på senare tid börjat användas om religionens existentiella och personliga sida till skillnad från teoretiska aspekter. Han menar att det inte finns någon riktig motsvarighet i äldre svenskt ordförråd men att ordet ”andlighet” används ibland, liksom ”fromhet” eller ”fromhetsliv”, men att detta för tankarna till något inåtvänt och därför inte är en tillfredsställande motsvarighet. Beskow påpekar att spiritualiteten inte bara hör till det inre livet, utan också behandlar attityder gentemot omvärlden och engagemang i praktisk handling.²⁵ Inom religionssociologin använder Linda Woodhead och Paul Heelas begreppet spiritualitet om privatreligiositet i motsats till organiserad religion.²⁶ I uppsatsen kommer jag att använda begreppet spiritualitet i linje med Per Beskows beskrivning ovan som en religiös praktik som rör hela människans existens, både i det inre och till det yttre.

Ignatiansk spiritualitet

Det finns inte en definition av ”ignatiansk spiritualitet” som ensamt är tillfredsställande. Den skulle kunna definieras som det sätt att leva som följer ur utförandet av de *Andliga övningarna* men den ignatianska spiritualiteten är ett mer omfattande begrepp som syftar på hela människans liv, medan övningarna specifikt avser de olika former av bön som Ignatius utformat i boken *Andliga övningar*. Jesuiten James Martin S.J. definierar ignatiansk spiritualitet genom fyra punkter:

1. Att finna Gud i allt.
2. Att vara kontemplativ i handling.
3. Att betrakta världen på ett inkarnatoriskt sätt.
4. Att söka frihet och indifferens.²⁷

Askes och helgelse

Religionsfilosofen Karin Johannesson använder begreppet ”askes” för att beteckna kristen andlig träning och menar att askes traditionellt avgränsats till aktiviteter som ansetts bidra till en önskad tillväxt hos den kristne. Denna tillväxt karaktäriserats med begreppet ”heligelse”. Helgelse används enligt Johannesson vanligtvis i den kristna kyrkan som en beteckning på den process varigenom den kristna människan förvandlas till en allt större likhet med Kristus.²⁸

1.3.7 Disposition

I inledningen av uppsatsen redogör jag för mitt intresse för studiens ämne, ger en kort bakgrundsbeskrivning av det svenska samhällets utveckling med fokus på religionens roll samt en bakgrund till den ignatianska spiritualiteten. Kapitel ett innehåller syfte, frågeställningar, metod och material, tidigare forskning och teori. I kapitel två presenteras studiens empiri. Kapitel tre innehåller en teoretisk analys där jag redogör för resultaten av undersökningen. Uppsatsen avslutas med en diskussion.

²⁵ Per Beskow, ”Vad är kristen spiritualitet? Introduktion till den svenska utgåvan” i *Kristen Spiritualitet. Från ökenfäder till cyberkyrka*, Örebro: Libris, 2006, s. 9.

²⁶ Paul Heelas och Linda Woodhead, *The Spiritual Revolution. Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Malden/Oxford/Carlton: Blackwell Publishing, 2005, s. 5–6.

²⁷ Martin, 2014, s. 18.

²⁸ Karin Johannesson, *Helgelsens filosofi. Om andlig träning i luthersk tradition*, Stockholm: Verbum, 2014, s. 11.

1.4 Tidigare forskning

I det specifika ämnesfältet kring ignatiansk spiritualitet har jag inte funnit några studier som kartlägger hur många svenskkyrkliga som ägnar sig åt ignatiansk spiritualitet eller hur svenskkyrkligt engagerade generellt upplever ignatiansk spiritualitet. Dock har jag funnit några studier som utforskar om och hur man kan integrera andlig träning i luthersk tradition.

Karin Johannesson, docent i religionsfilosofi vid Uppsala universitet och präst i Svenska kyrkan undersöker i kapitlet "Vad kännetecknar luthersk spiritualitet?" i antologin *Fönster mot forskningen: Artiklar från Svenska kyrkans forskardagar 2007*, (2008) vad som kan sägas känneteckna luthersk spiritualitet i relation till ignatiansk spiritualitet, samt problematiserar huruvida den ignatianska spiritualiteten kan inkluderas i en luthersk tradition.

I *Helgelsens filosofi - om andlig träning i luthersk tradition* (2014) svarar Johannesson på sin egen fråga genom att undersöka hur andlig träning kan uppmuntras i en kyrklig tradition som önskar föra vidare bärande inslag av Martin Luthers teologiska tänkande. Eftersom jag kommer att använda hennes tankar i min uppsats vill jag redogöra för dessa i korthet. Johannesson säger sig vilja bearbeta vår tids andliga träningstrend teologiskt och frågar sig hur vi kan förstå Luther för att kunna inkludera andlig träning i en kyrka som vilar på ett lutherskt antagande om människans rättfärdiggörelse och hennes bristande viljefrihet.²⁹

För att undersöka Luthers helgelseuppfattning tar Johannesson hjälp av tre lutherforskare; Tuomo Mannermaa, Arvid Runestam och Rudolf Hermann. Johannesson menar att framförallt Hermann lyckas förklara hur människan samtidigt kan förbli syndare livet ut och ändå göra framsteg i sin relation med Gud. Nyckeln är kommunikationen mellan människa och Gud. Människan behåller sin syndanatur, men sättet som hon kan relatera till Gud utvecklas.³⁰

Johannesson kommer i sin studie fram till vad som kännetecknar rekommendabel andlig träning enligt Luther och avslutar boken med en pastoralteologisk reflektion. I den lyfter hon fram tre aspekter som hon menar bör framhållas inom Svenska kyrkan idag för ett genomtänkt förhållningssätt till andlig träning. Denna reflektion utgör det teologiska bakgrundsperspektivet i min uppsats.

Relevant för min undersökning är också den svenska jesuiten Fredrik Heidings avhandling *Ignatian Spirituality at Ecclesial Frontiers* (2012). Han diskuterar där de pastoralteologiska konsekvenserna av den ekumeniska användningen av ignatiansk spiritualitet. Avhandlingen använder begreppet "ecclesial frontiers"³¹ för att beskriva de mötesplatser som uppstår när ignatiansk spiritualitet tillämpas i andra religiösa kontexter än de traditionella. Heiding menar att det ekumeniska bruket av *Andliga övningar* bör ge möjlighet att lära känna den katolska tradition som övningarna tillkommit i. Genom detta menar han att spiritualiteten blir ett sorts reformationsarbete av modernistiska föreställningar om andlighet som något tidlöst eller en privatsak bortom kyrkans gemenskap. Han pekar i sin avhandling på att en användning av ignatiansk spiritualitet alltför frikopplad från sitt sammanhang kan komma att bli ett modernt projekt för det självständiga jaget.

Religionssociologerna Paul Heelas och Linda Woodhead har genomfört en studie i Kendal och publicerat resultatet i boken *The Spiritual revolution, why religion is giving way to spirituality* (2014) De har utvecklat en teori som de menar kan förklara nedgången av vissa former av religiositet och andras religiösa formers uppkomst. Heelas och Woodhead vill visa att båda fenomenen har sin förklaring i subjektiveringen av västerlandets kultur. Denna teori utgör en del av det religionssociologiska bakgrundsperspektivet i min uppsats.

²⁹ Johannesson, 2014, s. 17.

³⁰ Johannesson 2014, s. 169.

³¹ Heiding, 2012, s. 2.

1.5 Teori

I detta kapitel redogör jag för de teorier som jag utgår från i min analys av materialet och som utgör det teoretiska bakgrundsperspektivet i min undersökning. I mitt arbete med denna studie utgick jag inte från en på förhand given teori, utan istället har jag efter att ha bearbetat intervjuerna och tematiserat materialet, låtit det teoretiska bakgrundsperspektivet växa fram. Jag har sedan provat det tematiserade innehållet i mitt empiriska material mot dessa teoretiska perspektiv. För att förstå den ignatianska spiritualiteten i Svenska kyrkan har jag studerat frågan ur två perspektiv:

För att förstå vad som lockar informanterna till den ignatianska spiritualiteten har jag tagit hjälp av den kanadensiska religionsfilosofen Charles Taylor och hans tankar om ”den subjektiva vändningen” samt forskarna Paul Heelas och Linda Woodhead som utformat ”subjektiveringsteorin” utifrån Taylors idéer.

För att förstå mitt material teologiskt tar jag hjälp av den svenska religionsfilosofen Karin Johannesson och den pastoralteologiska reflektion som avslutar hennes teologiska studie *Helgelsens filosofi – om andlig träning i luthersk tradition* (2014) som undersöker vilka element som är viktiga för att kunna rekommendera andlig träning utan att överge fundamentala inslag i Luthers teologi.

1.5.1 Den subjektiva vändningen

Under de senaste årtiondena har idén om ett grundläggande skifte i västerländsk religiositet blivit alltmer framträdande i det vetenskapliga studiet av religion. Många nya religiösa fenomen kan tolkas som en sorts återförtrollning av världen, eller till och med som en andlig revolution.³² Jag vill undersöka om denna utveckling kan vara en faktor i den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan.

I den religionssociologiska forskning jag studerat beskrivs hur både den organiserade religiositeten och den individuella tron förändrats i västvärlden från 1900-talet och framåt till att bli mer subjektiv och andlig. Forskare menar att den här utvecklingen i västerlandet har medfört en ny slags religiositet. Den spiritualitet som beskrivs som växande idag, är en privat, obunden religiositet, fri från yttre auktoritet.

Den förändring i västerländsk religiositet enligt vilken religion flyttats från den offentliga sfären till den privata, där individens frihet och val står i centrum har beskrivits av Charles Taylor som benämner denna förändring som “the massive subjective turn of modern culture”.³³ Förändringen innebär att yttre auktoriteter förlorar i betydelse och den enskildes inre istället blir den främsta auktoritetskällan. Vi strävar efter att förverkliga oss själva, uppleva det unika och känna efter hur vi själva tycker, tänker och känner.

Utvecklingen av västerlandets moderna civilisation och dess individualisering menar Charles Taylor har inneburit att människor upplever en känsla av förlust. Taylor identifierar i samband med detta ”tre källor av obehag” som går i varandra:

---

³² Heelas, Woodhead, 2005, s. 1.

³³ Taylor, 1991, s. 26.

1. Förlust av ett högre mål - Individualismen har trots sina frihetliga fördelar lett till att de högre idealen om ett bättre samhälle försvunnit, vi har förlorat samhällets heroiska dimension. Individerna har förlorat en känsla av ett högre mål med sitt liv och fokuserar istället på sig själv. Det här menar Taylor leder till en typ av ”sakralisering av det privata”.

2. En övertro på förnuftet - Taylor menar att vi idag lever i en tid av ”disenchantment”. Denna avförtrollning har lett till en alltför stor tillit till det instrumentella förnuftet som i sin tur ger en känsla av främlingskap. Denna rationalitet får till konsekvens en okänslighet i förhållande till det gemensamma och en ojämlikhet där var och en ser om sitt eget enligt en ”cost-benefit-analysis”. Tron på att problem går att avhjälpa med teknologi, även när det som efterfrågas är mer mänsklig kontakt, är ett tecken på detta. Denna övertro på förnuftet har fött en längtan efter en återförtrollning av världen vi lever i.

3. Förlust av det gemensamma – Den tredje typen av obehag som Taylor tar upp, uppfattar han som en konsekvens av de tidigare två. När människor vänder sig till det individuella och från det gemensamma politiska samhället lämnar de över makten över sina liv och byråkratin växer. Medborgarna upplever sig då som isolerade individer som saknar kontakt med det gemensamma.

1.5.2. Subjektiveringsteorin

Baserat på Charles Taylors syn på den moderna kulturens subjektiva vändning har forskarna Linda Woodhead och Paul Heelas skapat en teori som de menar kan förklara nedgången av vissa former av religiositet och andras religiösa formers uppkomst. Woodhead och Heelas vill visa att båda fenomenen har sin förklaring i subjektiveringen av västerlandets kultur.³⁴

Enligt subjektiveringsteorin har det skett ett kulturellt skifte i samhället, från ett auktoritärt till ett mer subjektiv värdebaserat förhållningssätt. Det handlar om en auktoritetsförskjutning från traditionella auktoriteter till individen.

Subjektiveringsteorin grundar sig på den franske sociologen Émile Durkheims princip att människor sannolikt involverar sig i religiositet som stämmer överens med deras samtids värden, förhållningssätt och föreställningar.³⁵ Woodhead och Heelas tes är att människors immanenta gudstro växer i väst medan den transcendenta gudstron avtar eftersom den subjektiva vändningen gynnar den form av andlighet som utgår från att källan till mening kommer från den unika subjektiviteten. Dessa två teser prövade de genom en omfattande studie i Kendal i England.³⁶

Woodhead och Heelas menar att den subjektiva vändningen handlar om en förändring där den enskilde inte längre behöver uppfylla den roll som samhället eller traditionen kräver, utan istället fokuserar på mål riktade inåt mot det som Taylor kallar för ”the sources of the self”. Detta beskriver de som en vändning från ”life-as”, ett sätt att leva styrt av yttre objektiva roller, plikter och skyldigheter, till ett sätt att leva som de kallar ”subjective-life”, ett sätt att leva i relation till jagets unika erfarenheter.

Den här teorin stämmer väl med resultaten i *World Values Survey* där svenskarna uppvisar hög värdering av självförverkligande, lägger stor vikt vid individens frihet och viljan att själva forma sina liv.

³⁴ Heelas, Woodhead 2005, s. 94-107.

³⁵ Heelas, Woodhead 2005, s. 78.

³⁶ Heelas, Woodhead 2005, s. 83.

1.5.3. Andlig träning i en luthersk kyrka

För att beteckna kristen andlig träning använder Karin Johannesson begreppet ”askes” som hon menar traditionellt avgränsats till aktiviteter som ansetts bidra till en önskad tillväxt hos den kristne. Denna tillväxt menar Johannesson i sin tur karaktäriserats med begreppet ”helgelse”. Johannesson påpekar att föreställningen om att människan själv kan bidra till sin egen tillväxt har varit den grundförutsättning som flertalet helgelseuppfattningar i den kristna kyrkan vilat på, men att det är just denna grundförutsättning som Martin Luther ifrågasätter.³⁷

Johannesson menar att den romersk-katolska förståelsen av helgelse skiljer sig från den lutherska. I romersk-katolsk tradition, beskriver Johannesson, att denna tillväxt förstås som individens ökade och mer genomgripande samverkan med nåden. Gud genomdriver inte ensam helgelsens utvecklingsprocess, den sker genom att människan med sin fria vilja aktivt bejaktar nåden. Denna förståelse av helgelse i romersk-katolsk tradition stämmer väl överens med min läsning av ignatiansk teologi och människosyn.³⁸

Luther förnekar att människan äger någon sådan fri vilja i förhållande till frälsningen. Den sker enligt Luther endast av Guds nåd. Först när tron på Kristus väckts av Anden genom Ordet kan vi frälsas. Luther ser visserligen att helgelsen existerar, men det är Gud som är det handlande subjektet i detta skeende, inte människan. Tydligast menar Johannesson att hans avståndstagande till helgelse kommer till uttryck i hans ställningstaganden gällande viljans trålbundenhet som i sin tur hänger ihop med den centrala tanken om att människan rättfärdiggörs endast av Guds nåd.³⁹

Johannesson kommer i sin studie fram till vad som kännetecknar en rekommendabel askes enligt Luther och utifrån dessa resultat avslutar hon sin studie med en pastoralteologisk reflektion. Där lyfter hon fram tre aspekter som hon menar bör framhållas inom Svenska kyrkan idag om man vill ha ett genomtänkt förhållningssätt till andlig träning i en luthersk kontext. Denna reflektion har inspirerat mig att ställa tre teologiska frågor till mitt empiriska material:

1. Huruvida det finns ett anti-individualistiskt drag i den andliga träningen.
2. Vilken plats vardagslivet har i den andliga träningen.
3. Om en autentisk bönedialog med Gud står i centrum för den andliga träningen.

Jag kommer även att använda mig av Johannessons teologiska bakgrundsperspektiv när jag studerar hur informanterna ser på relationen mellan det lutherska och det ignatianska i mitt material.

---

³⁷ Johannesson, 2014, s. 10.

³⁸ Johannesson, 2014, s. 11.

³⁹ Johannesson, 2014, s. 10.

1.5.4. Johannessons pastoralteologiska reflektion

Anti-individualistisk andlighet

Johannesson pekar på att det finns ett anti-individualistiskt drag i en luthersk uppmuntransvärd askes. En människas andliga liv är kontinuerligt beroende av den kristna gemenskapen. Detta är förknippat med sakramenten och utvecklas i en gemensam språklig praktik genom bön och förkunnelse.⁴⁰ Här påpekar Johannesson att samtidens tendenser till privatreligiositet och det hon kallar ”smörgåsbordsattityden till olika livsåskådningsalternativ” behöver problematiseras. Hon påminner om det tidiga 1900-talets auktoritetstro och menar att 2000-talets religiositet istället kännetecknas av en stark tilltro till människans förmåga att själv avgöra vad som är sant och riktigt. Privata upplevelser menar hon ofta framträder som den primära auktoritetskällan i vår tids religiositet. Detta kan behöva balanseras så att trons objektiva och subjektiva sidor balanseras mot varandra. Det anti-individualistiska bör därför betonas vid andlig träning i en luthersk tradition.⁴¹

Vardagsandlighet

Johannesson menar att vardagslivet är det andliga livets arena. Syftet med det andliga liv som Gud skänker människorna är att det ska komma andra till del genom konkreta och alldagliga handlingar. Men kallet att tjäna nästan får inte driva oss till utmattning utan vi måste då och då få dra oss undan för att fokusera på relationen med Gud. Stillheten som uppstår när vi drar oss undan från världen kan vara en möjlighet att vidareutveckla hjärtats samtal med Kristus.⁴² Samtidigt pekar Johannesson på att inga specifika uppsättningar andliga övningar *alltid* och för *alla* människor kan vara uppmuntransvärda utifrån ett lutherskt perspektiv. Istället understryks att det är den *kontextberoende funktion* som en viss aktivitet fyller som avgör om den kan rekommenderas. Detta innebär att även om exempelvis en pilgrimsvandring för en viss människa vid ett visst tillfälle utgör en god askes eftersom den gynnar helgelsen, så kan pilgrimsvandrande för en annan person vid ett annat tillfälle bli en betungande plikt hon ålägger sig. Den gynnar då inte helgelsen och kan då, enligt Johannesson, inte rekommenderas. Andlig träning kan alltså inte rakt av förkastas men måste alltid fylla en god funktion och får inte framställas som stegpinnar människan ska klättra på för att nå ett högre andligt plan. Målsättningen med övningarna bör istället vara att människans vardag uppvärderas så den framträder som den andliga aktivitet den i själva verket är.⁴³

Autentisk bönedialog med Gud

Johannesson betonar språkets betydelse för människans andliga liv, detta liv finns i människans autentiska bönedialog med Gud. Människans fundamentala replik i den dialogen är den syndabekännelse hon uttalar i förtröstan på Kristi löften. Hon påpekar att lutherska företrädare noga bör reflektera över den undervisning och förkunnelse som förmedlas vid varje enskilt träningsstillfälle och vilka missuppfattningar som kan tänkas frodas i tystnaden hos de som deltar. Föreställningen att andlig träning skulle kunna vara meriterande inför Gud bör tydligt tas avstånd ifrån. Istället är målet för träningen ett genuint kristet självförverkligande som innebär att människan genomsyras av insikten att hon är både syndare och rättfärdig.⁴⁴

⁴⁰ Johannesson, 2014, s. 189.

⁴¹ Johannesson, 2014, s. 190.

⁴² Johannesson, 2014, s. 190–191.

⁴³ Johannesson, 2014, s. 170.

⁴⁴ Johannesson, 2015, s. 191–192.

2. Empiriredovisning

I detta kapitel presenterar jag resultatet av min undersökning och de teman som jag arbetat fram från djupintervjuer och enkäter.

Kring frågeställningen vad det är i den ignatianska spiritualiteten som lockar informanterna i studien har jag tematiserat materialet i sju kategorier:

- Vardagsandlighet och att söka Gud i allt
- Fördjupad gudsrelation
- Pedagogiskt verktyg och metod
- Individualism i samtiden
- Urskiljning av val och hitta sitt kall
- Svar på en brist
- Tystnad och kontemplation

De tre första kategorierna ”Vardagsandlighet och att söka Gud i allt”, ”Fördjupad gudsrelation” och ”Pedagogiskt verktyg och metod” är de tre teman som flest informanter i studien talar om och är därför de teman som jag kommer att lägga störst vikt vid.

Sedan följer tre kategorier som ungefär hälften av informanterna talar om: ”Individualism i samtiden”, ”Urskiljning av val och hitta sitt kall” samt ”Svar på en brist”.

Den sista kategorin ”Tystnad och kontemplation” har flera informanter angett som en viktig del av den ignatianska spiritualitetens attraktionskraft om än inte i samma omfattning.

Jag kommer också i till sist att redogöra för hur informanterna säger sig praktisera ignatiansk spiritualitet.

2.1 Vardagsandlighet och att söka Gud i allt

Det vedertagna ignatianska uttrycket ”att söka Gud i allt” återkommer i materialet hos de flesta informanter i studien. De talar både om hur den ignatianska spiritualiteten fått dem att uppleva Gud i allt, men också i termer av vardagsandlighet och att ignatiansk spiritualitet tar hela människans erfarenhet i bruk. Detta tema är det mest framträdande i materialet. Informanterna beskriver vad detta med att finna Gud i allt resulterar i, nämligen en förhöjning av vardagslivet, en ny dimension i troslivet, att se på sitt liv med tacksamhet och känna Guds närhet och personliga vänskap.

E4: Att få hjälp att se Gud i allt - i vardagens små händelser likaväl som i det större. Att se med tacksamhet på mitt liv.

E6: Det är ett sätt att få tag i sin inre längtan och förnimma Guds närhet här och nu.

E14: Den hjälper mig att vara i kontakt med den Heliga och det heliga. Att leva med Gud, i allt. Gud är närmare.

P2: /.../ Men sen också att kanske bli mer varse att se Gud i alla ting och att verkligen försöka göra sig öppen för att Gud finns i allt som sker. Det är en ny dimension i mitt trosliv. Eller jag har väl trott det förut också, men det har blivit så strukturerat och pedagogiskt upplagt att det är det vi ska hålla utkik efter.

Flera informanter återkommer också till att de i den ignatianska spiritualiteten rent praktiskt får använda hela kroppen och ta alla sinnen och erfarenheter i bruk genom att integrera både intellekt och känsla, hjärta och hjärna.

E9: Ignatiansk andlighet är en rik tradition med stort djup. Framförallt tar den hela dig. Dina sinnen, erfarenheter, personliga egenskaper i anspråk.

E24: /.../ det blev synliggjort för mig möjligheten att be med fantasi, att som sagt använda hela människans sinnen. Det var ok. Man måste inte be med formulerade ord hela tiden.

I relation till vardagsandlighet talar också ett flertal informanter om hur de i detta finner en relation till luthersk teologi.

E1: Ignatius erbjuder handfast vägledning i konsten att omsätta Luthers reformatoriska upptäckt i praktiken. Den ignatianska andligheten är också en utpräglad "världstillvänd mystik" - att söka och finna Gud i alla ting - som stämmer väl överens med Luthers syn på det vardagliga kallet och skapelsesteologin. Den är inget navelskådande som vissa belackare tror, utan leder oftast människor ut i konkret engagemang för nästan och världen.

P1: /.../ som Luther själv säger; att steka köttbullar ÄR en mässa, att laga ett par skor ÄR en bön. Och det gör att då behöver man ingen andlighet, allt är andlighet, att dammsuga är andligt. Och det är ju en jättefin tanke, som en munk tänker. För munken har ju redskap att göra dammsugningen till en bön. Men en vanlig människa som aldrig varit i ett kloster, för den människan blir dammsugningen lätt bara dammsugning och inget mer. Så hans tanke var fantastisk, men han har övergett nånstans, han har inte gett något redskap för det stora flertalet att se det heliga i sin vardagssyssla. Och det är det som de här övningarna hjälper oss med, även om det inte är samma teologi helt och hållet så är det samma effekt. Och på så vis tänker jag att man kan ha pilgrimsvandringar och mycket annat för sig, men även de är en punktuell sak man gör och DÄR är Gud. Men så kommer man hem till köket i alla fall och var är Gud då? Efter pilgrimsresan, då är oftast inte Gud där. Men med de här övningarna så är tanken att man ska hitta Gud i soppan och i dammsugningen.

2.2 Fördjupad gudsrelation

Det andra temat som framträdde tydligast i materialet är att den ignatianska spiritualiteten gett informanterna en fördjupad gudsrelation samt att den ignatianska metoden hjälpt dem att hitta en personlig dialog med Gud och Jesus. I djupintervjuerna togs detta tema upp av samtliga deltagare och i enkäterna nämns det av en majoritet av informanterna.

På frågan om vilka områden i livet som det ignatianska har haft inflytande över svarar en informant såhär:

P1: Absolut förtröstan om Guds närvaro. Att den aldrig svajjar och jag känner att det blir som en öken och Gud har tystnat. Det har jag aldrig känt någonsin efter att jag började med det här. Och det får andra konsekvenser för det innebär att smärta och synd blir lättare att konfrontera, därför att basen är så stark, så stabil.

Flera informanter sätter ord på en längtan efter en nära och personlig gudsrelation upplevd med hela kroppen.

E22: Längtan efter att få leva tro på riktigt. Med det menar jag att få gå med och fördjupa sin Gudsrelation. Att få ta emot att Gud vill liv med mig/dig med varje människa. Längtan efter att se och höra en verklig Gud. Att få ge sig hän sin gudsrelation med sinnen, fantasi och lyhördhet. Att inte behöva begränsas av kunskap utan fokus får vara längtan, bön Gud/Kristus i fokus.

P4: Guds bilden är mycket, mycket närmare än den jag haft innan.

E10: Detta att tala med Gud, inte om Gud. Betoningen av tid tillsammans med Gud och fördjupad relation.

E17: Gud finns i allt. Du har en relation till Gud, som alltid har funnits. Genom bön stärks och utvecklas den. Precis som vänskap förutsätter att man ägnar tid åt varandra behöver vi möta Gud i bönen för att lära känna Gud. Den ignatianska andligheten ger redskap för bön.

En informant reflekterar över relationen mellan pilgrimen och Gud. Pilgrimen syftar här på den som övar sig i andliga övningar och är det ord som Ignatius av Loyola använde om sig själv i sina memoarer.

E16: Utgångspunkten är hela tiden Guds kärlek. Alla övningar börjar där. Det gäller att söka och finna Gud i allt. Vägledaren går med på vägen men det är relationen mellan Gud och pilgrim som står i fokus.

Även i detta tema är det flera informanter som reflekterar över hur den ignatianska spiritualitetens väg till personlig gudsrelation relaterar till den lutherska kontexten.

E18: Jag tror att det finns en längtan efter en personlig relation mellan den myndiga kristna och Gud, som också innefattar en kristen gemenskap. Passar bra i en evangelisk-luthersk kontext.

E9: På många sätt är Luther och Ignatius ganska lika (fast de skiljer sig mkt som personer, så klart). Men för båda är den enskildes relation till Gud i centrum. Ser inga paradoxer med att den ignatianska andligheten och svenska kyrkan idag.

2.3 Pedagogiskt verktyg och metod

Ytterligare ett tydligt tema i materialet är att de pedagogiska verktygen är en viktig del av vad som attraherat informanterna till den ignatianska spiritualiteten. Detta tema handlar om *hur* deltagarna går tillväga för att nå det de längtar efter. Informanterna använder växelvis begreppen ”verktyg”, ”metod” och ”redskap”. Jag kommer att använda mig av begreppen ”verktyg” och ”metod” i de delar av texten som inte är citat.

Flera informanter talar om hur viktig metoden varit i relation till hur man läser bibeltext. En del av dem uttrycker att de läser bibeltext på ett nytt sätt efter att tidigare upplevt att det är tabu att leva sig in i bibeltexterna på det sätt som man gör i den ignatianska spiritualiteten.

E21: /.../ Jag har mycket fantasi och inlevelse förmåga och hade en gång släppt taget och skrivit mig in i en biblisk text. Det kändes "förbjudet" på något sätt. Kanske för att det inte var så jag var van att hantera texterna. Jag skrev och skrev. Det var underbart. Samtidigt kan just att gå in i en text vara mycket svårt. Det kanske är framför allt det som lockar. När man arbetar med texterna på det här sättet går det att göra dem till sina och relatera till mitt eget liv.

P1: Det var nytt att gå in i själva Jesus-personen. Det är lite för tabu, men det gör man ganska ofta och det blir ganska spännande. Det tar också bort distans, allting handlar om att minska distansen, få närhet och inte vara rädd. Våga vara lite frimodig och vrida och vända på saker och gå i närkamp.

Flera informanter talar om metod i relation till att se Guds närvaro i allt och för att upprätta personlig dialog med Gud. Informanterna menar att metoderna i den ignatianska spiritualiteten tillhandahåller en språklig ram för detta.

P4: Jag får verktyg och språk för erfarenheter, både i bönen och i väldigt allmänmänskliga erfarenheter, tankar och känslor. Man får en språklig ram för det.

P2: Det är väl ett sätt att söka Gud, helt enkelt. En metod. Att försöka se vad Gud finns i ens liv och runt omkring sig.

Metoder som nämns frekvent är bibelmeditation, verktyg för att göra val i livet och ”examen” som också kan beskrivas som ”samvetsrannsakan” eller ”återblick på dagen” Denna övning ger en återblick över när den enskilde mött Gud under dagen som gått.

E10: Den tydliga metoden för bibelmeditation, val, reflektion över dagen.

E23: Återblick på dagen var helt nytt för mig. Även detta att leva sig in och "placera sig" inne i bibeltexten med fantasins hjälp. Båda dessa sätt att be och läsa har fördjupat mitt andliga liv.

Vikten av de ignatianska metoderna dyker också upp när informanterna talar om relationen mellan den ignatianska spiritualiteten och Svenska kyrkan.

E20: Vi saknade kanske ett sätt att läsa texterna. Det har blivit väldigt akademiskt. När man läser teologi och gör analyser är det mest språkligt och litterärt. Men att gå in i texten och tolka den utifrån den egna situationen tror jag är nytt. Den ignatianska spiritualiteten fyller något som inte fanns, men som saknades. Det är inte självklart att konfirmander eller kyrkobesökare har ett språk för sin tro, eller för sin bibel. Bibelberättelserna är inte något man relaterar sin erfarenhet till. Men genom att den blir personlig finns det vägar att tron utvecklas.

2.4 Individualism i samtiden

I detta tema talar informanterna om den ignatianska spiritualiteten i relation till samtiden och varför de tror att denna spiritualitet blivit så framgångsrik i Sverige och Svenska kyrkan. Framträdande i detta tema är att informanterna kopplar den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan till tidens individualism. De menar att den här formen av spiritualitet passar nutidsmänniskan eftersom den hjälper till att tolka det egna kristna livet, svarar på en längtan och ger konkreta verktyg i en tid där allt är valbart.

E8: /.../ Dels tror jag den ligger "rätt i tiden". Med det menar jag att den svarar på människors längtan. Praktikerna är goda hjälpmedel som hjälper människor i deras liv som kristna.

E5: /.../ kopplingen till individen i den ignatianska spiritualiteten klingar an till den allmänna tidsandan. Helhetssynen på människan.

P4: /.../ Eftersom det är väldigt mycket individualism och väldigt mycket upp till en själv, om det har frigjorts de senaste trettio-fyrtio åren så börjar vi nu i någon mån ändå behöva ett stöd. Om man väl har den friheten att jag kan bli vad jag vill, som kanske inte ens våra föräldrar kunde bli på samma sätt, och ännu mindre mormor och morfar, så blir det för stort. Kanske framförallt val men också livsstil. Hur ska jag forma mitt liv? På det sättet det blir en spiritualitet som inte alls bara handlar om bönestunden utan som verkligen gör anspråk på allt, och som leder i val.

En informant påpekar att i en annan tid med mer kollektivistiska idéer kanske inte övningar av den här sorten blivit lika populära.

P1: Mindfulness är ju jesuitövningarna rakt av. Och det har ju plötsligt blivit jättepoppis. Så jag tänker att på 60- och 70-talet hade det här nog varit lite svårare för då skulle ju allting vara samhälle, grupp, fred och rättvisa, och det hade nog setts som för introspektivt att sitta här och navelskåda. Sitta och vara tyst blir ju världen inte bättre av. Nej ut och spring, ut och demonstrera, annars blir det inte bra. Så det är nog ett uttryck för tiden litegrann.

Flera informanter talar om hur de ser ett nyväckt intresse för religion i samtiden och att den ignatianska spiritualiteten ger hjälp för samtidens sökare att tolka sina liv i den kristna berättelsen. En informant reflekterar också över att människor drabbas av existentiell svindel när allt runtomkring oss är valbart och menar att den ignatianska spiritualiteten talar till det personliga subjektet men förankrat i den kristna traditionen.

E9: Behovet av tro och andlighet är stort i vårt sekulariserade samhälle. Här finns en andlighet som möter den enskilda människan och hjälper henne att tyda och tolka sitt liv.

E1: /.../ det finns säkert klara kopplingar mellan den ignatianska spiritualitetens tillväxt i vår tid och det postmoderna förhållningssättet. Den erbjuder individen att söka sig fram på sin väg - men relaterar samtidigt till en stor gemensam berättelse, vilket ju postmodernismen påstår att det inte finns. Men människor drabbas av existentiell svindel när precis allt är valbart och en fråga om personlig tolkning. Där erbjuder den ignatianska andligheten en väg som talar direkt till det personliga subjektet men förankrar det i den kristna traditionen och kärnan på ett genialt sätt. Än en gång: ett både och som jag tror att vi är i ett skriande behov av i vår tid.

2.5 Urskiljning av val och hitta sitt kall

I detta tema talar informanterna om metoderna som handlar om urskiljning och att göra val. Detta har lett dem till att hitta sitt kall, att upptäcka Guds vilja med det egna livet eller meningen med sina liv. ”Urskiljning”, ”tröst” och ”indifferens” är begrepp som dyker upp här. Ungefär hälften av informanterna i studien talar om detta som en viktig del den ignatianska spiritualiteten.

Flera informanter talar om vikten av att lyssna till Gud för att göra val och hitta sitt kall. Flera menar att den andliga urskiljningen blivit en grundhållning i en tid fylld av ständiga val.

P3: Det tror jag är räddningen, frälsningen för vår kyrka och vår värld, att alla människor, barn som vuxna ska hitta ”ah, det här längtar jag o brinner för, det här är gud med mig, det här är källan, där är jag kallad”.

P4: Att peka mot, okej vi är skapade för närheten till Gud. Vad behöver du göra för val för att närma dig det. Och konkreta verktyg som i hur man kan strukturera sitt liv i att göra val och välja bort, för att gå mot det målet.

E1: Den andliga urskiljningen har blivit en grundhållning: att lyssna till och tolka ”själens rörelser”, tröst och misströstan, för att utröna Guds tilltal.

E4: Vi ställs inför många val i dag, och då tror jag att den här spiritualiteten kan vara till hjälp med sitt fokus på att göra väl grundade val.

Flera informanter talar om att metoden för urskiljning varit mycket viktig inför svåra beslut. På frågan om vilka områden i livet som det ignatianska haft inflytande över svarar en informant så här:

P2: När man väl lärde sig den metoden med urskiljning som också är ett slags ignatiansk övning då har jag kunnat använda den i olika skeden när man har stått i svåra beslut.

Flera informanter talar också om ”indifferens”, ett begrepp som Ignatius använder och som beskriver en inre frihet från allt som hindrar den enskilde från att leva ett liv i enlighet med Guds vilja.

E13: Många saker och områden i livet har för alltid blivit ändrade. Att arbeta närmare mitt eget hjärtas önskan och att utveckla disciplin och indifferens i förhållande till många av livets ingredienser har givit mitt liv en ny riktning.

Även i detta tema tas relationen till luthersk teologi upp och hur vissa teologiska begrepp vidgats i och med mötet med den ignatianska spiritualiteten.

E8: Genom Ignatius har nådesbegreppet vidgats för mig. Nåd kan också vara att bli förvandlad allt mer till Guds likhet genom allt mer söka leva i enlighet med hans vilja.

2.6 Svar på en brist

Hälften av informanterna beskriver sin längtan till det ignatianska utifrån en brist i det egna sammanhanget. Dessa brister handlar främst om den egna kyrkan men också om samtiden i stort. I enkäter och intervjuer har jag inte formulerat negativa frågor eller specifikt inbjudit till att tala om brister utan detta har deltagare själva tagit upp som svar på olika frågor i studien. Flera informanter menar att det akademiska förhållandet till tro, bön och bibeltexter i Svenska kyrkan skapat en längtan efter ett annat andligt förhållningssätt.

E1: Vi har intellektualiserat i tron i väldigt hög grad i Svenska kyrkan och blir lätt handfallna både inför människors andliga längtan och berättelser om andliga erfarenheter. Men det är väldigt befriande att få samtala med en jesuit som dessutom är doktor i teoretisk fysik eller nåt sånt, och han frågar: "have you talked to Jesus about it"? Jag tror det finns ett stort behov av detta "både och" i vår kyrka: intellektuell halt OCH innerlig personlig fromhet.

E16: Det finns en hunger efter bön och andlighet i Svenska kyrkan, som leder människor till den ignatianska andligheten.

Även i detta tema nämner flera informanter att samtiden spelar in. Här talas om en inre sekularisering och behov av fördjupning av tredje trosartikeln, dvs. om helig Ande och helgelse.

E12: Vi behöver en fördjupning av tredje trosartikeln. Det är viktigt i dessa tider där så mycket verkar osäkert att gå på djupet och åter närma oss källan till den visdom som är av Gud. Där ligger framtiden inte i hur kyrkans strukturer utvecklats av oss de senaste årtionden där pengarna snarare än lyhördhet inför Guds Heliga Ande allt för ofta styr.

P3: Det är nån slags inre sekularisering då vi inte riktigt tror på vår berättelse. Det är viktigt för mig att vara förankrad i min berättelse. För bibeln är den berättelse vi har som berättar om Gud.

På frågan om varför den ignatianska spiritualiteten fått fäste i Sverige och Svenska kyrkan svarar en informant att vi i "Ordets kyrka" tappat kontakt med bland annat kroppen.

E1: Jag tror att det har att göra med att vi i Ordets kyrka i viss omfattning har tappat kontakten med kroppen och andra delar av vår mänskliga utrustning i vårt förhållande till den kristna tron. Det har funnits en viss genans i kyrkan inför att "umgås med Jesus" - uttrycket väcker frikyrkliga associationer (jag är själv ett barn av frikyrkan så inget ont om den!) och låter lite "kladdigt".

Att Luthers teologi kan användas på ett sätt som blir svårt att tillämpa tas upp liksom att ignatiansk spiritualitet fyller ett behov av förnyelse i Svenska kyrkan.

P1: Eftersom Luthers två stora teser är ett syndamedvetande, men också en trosdimension. Och om man bara ska prata om dem, tro räcker och erkänn din synd. Det blir oerhört teoretiskt och vad ÄR den här tron som man ska åstadkomma och hur gör man det och hur vet man att man gör det och hur märker man resultatet?

P2: Jag tror att det behövdes ett mera allvarsamt och stillsamt uttryck. Svenska kyrkan är väldigt mycket fika och gemenskap och diakoni. Men för de som inte behöver så mycket diakoni och fika så kanske det behövs en mer allvarlig ton. En människa i karriären har inte tid att gå på sopplunch och lägga tid på att söka en sorts andlighet i att sitta och dela gemenskap några timmar. Det är inte det man letar efter. Det kan man hitta på annat håll. De behöver ett ärligt sammanhang tror jag. Så jag tror att det här med ignatiansk andlighet fyller ett jättestort behov av förnyelse.

2.7 Tystnad och kontemplation

Detta tema handlar om att tystnaden är en viktig del av den ignatianska spiritualiteten och flera informanter påtalar att tystnaden blir en motvikt till samtiden. Kontemplation nämns också kombinerat med handling genom uttrycket ”contemplative in action”.

Detta tema påtalar av flera informanter även om det inte talas om i samma utsträckning som andra teman. Dock återkommer temat också när informanterna får frågan om hur de praktiserar ignatiansk spiritualitet i sin vardag. Då anger 16 av 29 informanter att de kontinuerligt åker på retreat.

P2: /.../ Och då när jag träffade på det här ignatianska att man sitter tyst tillsammans då var det liksom ändå en dimension som jag inte hade provat på så mycket innan, att man vågar lämna tystnaden orörd.

E13: /.../ att omfamna tystnaden och ensamheten som en vän. Tystnaden hjälper mitt fokus och skärper mer och mer mitt sätt att lyssna och se på tillvaron.

E19: Egen tid för stillhet och reflektion är en bristvara idag.

E20: Retreat med vägledning och tystnad blir en motvikt till tidsandan.

E11: /.../ Hela vardagen, alla mina tankar och känslor, är utgångspunkt för bön. Contemplative in action: bön och aktiv kärlekstjänst.

2.8 Hur ignatiansk spiritualitet praktiseras

I både intervjuer och enkät ställde jag en konkret fråga till de 29 informanterna om vilka konkreta ignatianska verktyg som de använde sig av i sin vardag. Detta gav mig en inblick i hur de använder sig av den ignatianska spiritualiteten och vilka pedagogiska verktyg som är mest förekommande. Dock ställdes frågan på ett sådant sätt att jag i efterhand insett att den kan ha varit ledande och kan ha exkluderat vissa praktiker som utförs vid enskilda tillfällen, då dessa för informanterna kanske inte kopplas till just vardagen.

Svaren är tematiserade i åtta kategorier. Tabellen visar de vanligast förekommande, sorterade efter hur många informanter som uppger respektive praktik.

Praktik	Antal informanter
Examen	21
Andlig vägledning	19
Retreat	16
Använder i arbete och leder andra	14
Lectio Divina	12
Samtalsgrupp	9
Andliga Övningar	9
Pray as you go*	4

* De engelska jesuiternas hemsida eller app för daglig bön och bibelmeditation.

3. Teoretisk analys och tolkning

I detta kapitel kommer jag att analysera de mönster jag funnit i materialet och pröva detta mot de tre teoretiska bakgrundsperspektiven som jag anger som utgångspunkt i uppsatsen.

Syftet med min undersökning har varit att undersöka den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan och för att ta reda på detta har jag frågat mig vad i den ignatianska spiritualiteten som lockat informanterna i studien och hur de praktiserar ignatiansk spiritualitet. Jag har sedan tematiserat materialet och tolkat empirin i studien utifrån relevant teoretisk forskning.

Jag har funnit att den subjektiva vändning som Charles Taylor talar om blir tydlig i den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan. Den ignatianska spiritualiteten talar till det personliga subjektet samtidigt som den förankrar praktiken i den kristna traditionen. Woodhead och Heelas subjektiveringsteori kan jag finna visst stöd för med reservationen att Gud som auktoritet inte förkastas.

Vad gäller Karin Johannessons pastoralteologiska reflektion finner jag att informanterna beskriver en spiritualitet som lever upp till hennes idéer om en anti-individualistisk andlighet som tar sig uttryck i vardagen och sätter den fördjupade gudsrelationen i centrum. Dock uppkommer frågor kring risken med att använda de ignatianska verktygen alltför ytligt och oreflekterat samt kring teologiska skillnader i synen på människa och synd.

3.1 Den subjektiva vändningen

Charles Taylors tankar om den subjektiva vändningen blir synlig i mina informanternas svar på frågan om vad som är attraktivt med den ignatianska spiritualiteten. Informanterna menar att den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan svarar mot en rörelse i tiden. De uttrycker också att de attraheras av att den ignatianska spiritualiteten vänder sig inåt mot den egna personliga erfarenheten av Gud, tar hela livet i anspråk och ger verktyg för att omsätta den egna erfarenheten i den kristna tron.

Taylors tankar om att människan i den subjektiva vändningen strävar efter att förverkliga sig själv och känna efter vad denne själv tycker och tänker känns igen i informanternas berättelse om hur den ignatianska spiritualiteten gett dem praktiska verktyg och metoder för att fördjupa sin tro. De flesta menar att de tidigare saknat dessa verktyg. Vad informanterna vill uppnå med sin praktik kan variera från att få en personlig gudsrelation, till att leva sig in i bibeltexter, få förmåga att se Guds närvaro i vardagen eller att göra val. Men oavsett vad informanternas personliga längtan handlar om så är vikten av att ha verktyg för att nå denna längtan återkommande.

Möjligheten i den ignatianska spiritualiteten att använda alla sinnen, hela kroppen och att den egna fantasin bemyndigas återkommer flera informanter till. Det är med lustfylldhet och tacksamhet som flera av dem talar om att man i den ignatianska spiritualiteten får använda hela kroppen för att förstå sin tro och leva sig in i bibeltexter, något som några informanter tidigare upplevt varit tabu. Flera informanter påtalar också vikten av att integrera både hjärta och hjärna i sin tro, samt att kombinera intellekt och inlevelse, det yttre med det inre.

Den auktoritetsförskjutning som Taylor beskriver skett i och med den subjektiva vändningen där yttre auktoriteter förlorar i betydelse och det inre istället blir den främsta auktoritetskällan går att känna igen här, men i min studie ser jag inga tecken på någon ”sakralisering av det privata” som Taylor talar om kan ske när individen har förlorat en känsla av ett högre mål med sitt liv. Resultatet från min sammanhållna läsning av empirin är snarare att informanternas uttrycker en uppskattning av Gud som auktoritet.

Min studie pekar istället på att den ignatianska spiritualiteten ger informanterna ett mål med sina liv inspirerade av högre ideal än de individualistiska. Att en majoritet av informanterna anger att de regelbundet går i andlig vägledning tyder också på att detta inte är en spiritualitet som föder en individualistisk privatreligiositet i motsats till organiserad religion.

Charles Taylor menar att utvecklingen av västerlandets moderna civilisation och dess individualisering lett människor till en känsla av förlust. Han identifierar ”tre källor av obehag” där moderniteten lett individer till en känsla av tomhet inför förlusten av ett högre mål, en övertro på förnuftet och en förlust av det gemensamma. Dessa tre ”obehag” blir synliga i materialet, framförallt i temat ”Svar på en brist”. Här framträder kritik om att den egna kyrkan blivit alltför akademisk, ordrik och intellektuellt riktad samt att den konkreta verksamheten inte alltid svarar mot behovet att ta människors andlighet på allvar. Flera informanter anger att de i sitt eget sammanhang längtat efter att få ta tron på allvar och efter en genuin kristen gemenskap som integrerar den förnuftsmässiga tron med hela jagets erfarenhet av Gud. Utfallet av kritiken av den egna kyrkan är ändå hoppfull eftersom flera informanter menar att det blåser nya vindar som får oss att gå tillbaka till källorna för att hitta en mer mänsklig andlighet där ignatiansk spiritualitet anges vara ett exempel.

3.2 Subjektiveringsteorin

Enligt Woodhead och Heelas subjektiveringsteori har det skett ett kulturellt skifte i samhället från ett auktoritärt till ett mer subjektiv värdebaserat förhållningssätt. Detta skulle leda till en auktoritetsförskjutning där vi förkastar traditionella auktoriteter till förmån för individuella. Den här studiens resultat stödjer till viss del subjektiveringsteorin, men avviker på en punkt.

Woodhead och Heelas tes är att människor i den subjektiva vändningen vänder sig ifrån ett sätt att leva styrt av yttre objektiva roller i något de kallar ”life-as”, till ett sätt att leva som de kallar ”subjective-life”, som handlar om att leva i relation till jagets unika erfarenheter. Detta blir synligt i informanternas utsagor när de talar om hur den ignatianska spiritualiteten tar den enskildes erfarenheter i bruk. Även i temat ”Individualism i samtiden” blir detta synligt där flera informanter anger att de tror att den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan kan ha att göra med tidens individualism. Men det är värt att notera att deltagarna talar om detta när det gäller varför *andra* människor lockas till ignatiansk spiritualitet och inte när de beskriver varför de själva dragits till denna form av spiritualitet. Flera informanter menar att den här formen av spiritualitet passar nutidsmänniskan eftersom den hjälper individen att tolka sitt liv, ger konkreta verktyg och kontemplation i en hektisk samtid.

Men på en punkt avviker min studie från Woodhead och Heelas tes och det handlar om att människors immanenta gudstro växer medan den transcendenta gudstron avtar. I min sammanhållna läsning av informanternas syn på ignatiansk spiritualitet så upplevs den inte som ett projekt genom vilket man förverkligar individen. Snarare pekar alla informanternas sammanlagda svar på att det här är en spiritualitet som gör att individen vänder sig *från* det egna navelskådande individualistiska livsprojektet, för att istället förstå och tolka livet i relation till den större kristna berättelsen. Individens erfarenheter tas visserligen i bruk, men detta görs med målet att den enskilde ska kunna förstå vad som är Guds vilja med dennes liv. Detta skiljer sig alltså delvis från de tankar som Woodhead och Heelas presenterar i subjektiveringsteorin eftersom Gud som auktoritet absolut inte överges eller förkastas till förmån för den egna, snarare tvärt om.

3.3 Johannessons pastoralteologiska reflektion

Johannessons tankar om att det behöver finnas ett anti-individualistiskt drag i den lutherska andliga träningen kan jag finna stöd för i min studie. Johannesson menar att trons objektiva och subjektiva sidor bör balanseras mot varandra eftersom man i vår tids religiositet bör motverka att privata upplevelser ska framträda som den primära auktoritetskällan. Flera informanter pekar på hur viktigt det varit för dem att deras individuella erfarenheter tagits i bruk i de ignatianska övningarna, men de påpekar att själva poängen med övningarna är att vända sig från ett självförverkligande. Målet för övningarna beskrivs vara att öva sig i att hitta Guds vilja med ens liv. Informanterna beskriver på detta sätt en anti-individualistisk spiritualitet som inte bara handlar om den enskilda bönestunden. Detta blir också synligt i materialet när informanterna talar om att vara ”kontemplativ i handling” som innebär att ditt aktiva liv föder ditt kontemplativa liv och ditt kontemplativa liv i sin tur återigen föder dina handlingar. Detta knyter också an till informanternas tidigare utsagor om hur ignatiansk spiritualitet kombinerar det yttre med det inre.

Nästa del av Johannessons pastoralteologiska reflektion handlar om vardagsandlighet. Detta är det mest framträdande temat i min undersökning. Johannesson understryker att det är den kontextberoende funktion som en viss aktivitet fyller som avgör om handlingen blir helgelse eller inte. I min undersökning pekar en majoritet av informanterna på att den funktion som deras utövande av ignatiansk spiritualitet fyller, är att de med ignatianska verktyg lärt sig att se Gud i allt och därigenom utveckla det Johannesson kallar för ”hjärtats samtal med Kristus”.

Johannesson menar att målsättningen med andlig träning i en luthersk kontext bör vara att människans vardag uppvärderas så att vi ser att den är en andlig aktivitet. Detta stämmer mycket väl med mina informanternas utsagor. När jag undersökt med vilka pedagogiska metoder informanterna praktiserar ignatiansk spiritualitet, så är vardagsandligheten det mest framträdande draget. 21 av 29 informanter anger att ”examen” eller ”återblick på dagen” är en del av deras praktik. Detta verktyg handlar just om att se tillbaka på sin dag för att lära sig att se Gud i sin vardag. Detta återknyter också till Taylors tankar om människors behov av att ”återförtrolla” den värld vi lever i.

Slutligen talar Johannesson i sin pastoralteologiska reflektion om vikten av en autentisk bönedialog med Gud och betonar språkets betydelse för människans andliga liv. Temat ”Fördjupad gudsrelation” är mycket framträdande i min undersökning. Informanternas dragnings till den ignatianska spiritualiteten har att göra med en längtan efter just den autentiska bönedialog som Johannesson talar om. En majoritet av informanterna anger möjligheten till personlig gudsrelation och dialog med Gud som den främsta anledningen till att de ägnar sig åt just ignatiansk spiritualitet.

Informanternas tal om behov av tystnad och kontemplation stämmer också väl överens med Johannessons idé om att den stillhet som uppstår när vi drar oss undan från världen kan uppfattas som en möjlighet att vidareutveckla samtalet med Kristus. Men Johannesson påpekar att människans fundamentala replik i den dialogen är den syndabekännelse hon uttalar i förtröstan på Kristi löften och här blir det tydligt att den ignatianska andliga träningen utmanar den lutherska teologin.

De tydliga skillnaderna i luthersk och ignatiansk människosyn och teologi som Johannesson beskriver kommer till uttryck när informanterna talar om frågor som synd och ondska. Johannesson betonar att syndabekännelsen är central i den bönedialog Luther uppmanar. Här blir skillnaden i människosyn synlig och det är flera informanter i studien som belyser detta. En informant, som jag citerar nedan, menar att skillnaden blir synlig i utgångspunkten för bönen. Informanten påpekar att lutheraner börjar samtalet med Gud i syndabekännelsen, medan samtalet i den ignatianska spiritualiteten börjar med Guds längtan:

PI: Vi lutheraner är väldigt vana vid att vi måste börja med oss själva och blicka inåt och hitta vår synd och känna skammen och sen kommer vi krypande. Och i det ignatianska börjar man precis tvärtom. De börjar i att Gud sitter och längtar, i att Gud söker, att Gud sträcker ut, att Gud blåser liv. Den gudsbilden, en sökande Gud. Det gör att när man kommer till synden, dag sex och sju, då är man inte rädd längre och då kan man gå rakt ner i det mörkaste mörka för man vet att Gud fortsätter att blåsa. Jag tänker att det är det Luther hade behövt. För annars är det stora, stora likheter mellan Luther och Ignatius, men just på den punkten att Luther aldrig upplever en längtande Gud, där skiljer det sig. Och då blir det mycket skräck och oro och distans mellan människa och Gud, och det tycker jag inte att jag hör i det ignatianska. Men däremot är det ju det som Luther vill åstadkomma, men han hade inte den tekniken och därför så är det mycket mer komplicerat och en större risk att man inte kommer fram i det lutherska, medan med Ignatius är det nästan omöjligt att inte komma till den punkten dit Luther ville komma. Så jag tänker att det är precis det som Luther var ute efter som man får hjälp med i de här övningarna. Och man blir ju inte någonting annat, man blir bara mer och mer luthersk tycker jag.

Flera informanter i min studie talar om hur deras lutherska tradition förhåller sig till den ignatianska spiritualiteten och majoriteten av dem ser inga problem med att integrera den ignatianska spiritualiteten i sitt lutherska sammanhang. Informanterna ser flera likheter mellan ignatiansk och luthersk teologi och nämner bland annat paralleller mellan Luthers skapelseteologi och den ignatianska spiritualitetens kärna ”att söka Gud i alla ting”. Flera informanter påpekar också att den ekumeniska tid vi lever i, där de konfessionella skillnaderna inte längre spelar så stor roll, kan spela in i den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan. Erfarenheter från Taizé, retreat, meditation, och pilgrimsvandringar anges som ytterligare tecken på att det finns en större öppenhet i Svenska kyrkan idag för olika religiösa uttryckssätt från andra traditioner.

Det finns en viss oro hos några av informanterna att de ignatianska metoderna skulle kunna användas till att bli ett individualistiskt projekt av självförverkligande om de används för ytligt eller oreflekterat. Johannesson varnar på samma sätt lutherska företrädare för att okritiskt anamma olika former av andlig träning utan att reflektera kring dess användning. Hon påpekar att samtidens tendenser till privatreligiositet och det hon kallar ”smörgåsbordsattityden till olika livsåskådningsalternativ” behöver problematiseras.

Att en alltför grund förståelse av den ignatianska spiritualiteten innebär en viss ”urvattning” av vad spiritualiteten egentligen innebär påtalas också av en informant i studien. Detta knyter an till Fredrik Heidings avhandling *Ignatian Spirituality at Ecclesial Frontiers* som nämns i avsnittet för tidigare forskning. I min studie talar informanterna inte särskilt mycket om de *Andliga övningarna* både generellt och när de nämner på vilket sätt de använder sig av ignatiansk spiritualitet i sin vardag. De talar desto mer om exempelvis bibelmeditationer, examen eller andlig vägledning. Detta skulle kunna vara en indikation på att den ignatianska spiritualitetens olika metoder gärna används i Svenska kyrkan, men inte nödvändigtvis knutet till bruket av de *Andliga övningarna*. Här är jag försiktig med min tolkning av resultaten eftersom frågan om vilka verktyg som informanterna använder specifikt efterfrågade vilka verktyg de använde i sin vardag. Detta kan ha påverkat svaren eftersom de *Andliga övningarna* inte alltid ges i vardagen utan ofta på retreat vid enskilda tillfällen.

I informanternas samlade utsagor kring vilken längtan som den ignatianska spiritualiteten svarar mot så menar jag att det finns en tydlig luthersk dimension. Informanterna säger sig längta efter den personliga gudsrelation som de tänker att Luther ville ge tillgång till genom reformationen, men de sätter ord på en brist på verktyg för att kunna se Gud i skapelsen på det sätt som Luther menade att vi kunde. De uttrycker att de genom de ignatianska övningarna kunnat se Gud i allt och urskilja hur Gud vill att de ska leva sina liv genom den personliga relationen med Gud.

4. Avslutande diskussion

Jag menar att tiden vi lever i just nu är en omvälvande tid för Svenska kyrkan. Processen att gå från att vara en statskyrka med ett folkbildningsideal till att bli ett kristet samfund bland många andra är fortfarande ganska ny efter två årtionden. Detta i samverkan med samhällets ökande sekularisering gör att Svenska kyrkan söker efter ett språk där Kristus ideal består men görs relevant genom att man knyter an till människors unika erfarenheter och kanske samtidigt kan göra sig förstådd hos människor som inte är kyrkligt bevandrade.

I senmoderniteten tycks människan känna sig övergiven och ensam efter en tid av stark individualism och övertro på förnuftet. För den som omfattar kristen tro tycks detta komma till uttryck som en andlig vändning där gamla praktiker blir aktualiserade på ett nytt sätt. I min studie beskriver informanterna en existentiell svindel när allt runtomkring är valbart och en fråga om personlig tolkning. De menar att den ignatianska spiritualiteten erbjuder dem en väg som svarar mot detta behov i tiden. En metod som talar direkt till det personliga subjektet men som samtidigt är förankrad i den kristna traditionen och inte blir för individualistisk. De uttrycker en uppskattning av Gud som yttre auktoritet, men hur relationen med Gud får ta plats i det inre. Studien pekar på att de ignatianska övningarna tar de individuella erfarenheterna i anspråk men att syftet med övningarna är att vända oss *från* det egna individualistiska livsprojektet för att istället förstå och tolka livet i relation till den större kristna berättelsen. Individens erfarenheter tas i bruk, men med målet att den enskilde ska kunna förstå vad som är Guds vilja med livet och göra val därefter i tjänst av sin nästa.

Ignatiansk spiritualitet verkar alltså kunna ge verktyg till kristna människor idag att knyta an till den egna erfarenheten genom att tolka det egna livet genom Kristi liv. Men samtidigt intresse för andlig träning kan förstås bli en utmaning för en luthersk kyrka som omfattar den teologiska idén om rättfärdiggörelse endast genom tro. Luther såg i sin tid påtvingad bön, pilgrimsvandringar och klosterliv som lag och friheten i den vardagliga gudsrelationen som evangelium. Men en kyrka i hans efterföljd måste alltid fråga sig vad som är lag och evangelium idag. I min studie finner jag stöd för att den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan handlar om ett sökande efter verktyg för att kunna se Gud i vardagen och hitta just den där personliga gudsrelationen som Luther uppmanade till.

Min studie pekar på att Ignatius pedagogiska metoder kan vara ett sätt att ge svenskkyrkliga handfast ledning i konsten att fördjupa sin tro på ett sätt som är i linje med luthersk teologi, samt att dessa metoder verkar fungera i senmodernitetens subjektiva vändning utan att Gud som auktoritet överges. Flera påpekar att Luther gett dem en skapelseteologisk tro, men sedan lämnat dem utan ett *hur*. Vikten av att ha pedagogiska metoder för sin tro är ett tema som är genomgående i min studie. För både Luther och Ignatius står den enskildes relation till Gud i centrum men Ignatius ger konkreta metoder till hur denna relation kan upprätthållas. Genom den ignatianska spiritualiteten verkar lutherskt troende människor hitta en väg till en personlig relation med Gud.

Jag ser också att det kan finnas en fara i att reducera den ignatianska spiritualiteten till att endast handla om verktyg. Det kan leda fel både i relation till ignatiansk och luthersk teologi. Detta relaterar till de utmaningar Fredrik Heiding S.J. pekar på vid det ekumeniska bruket av ignatiansk spiritualitet. Han menar att en användning av ignatiansk spiritualitet alltför frikopplad från sitt sammanhang kan komma att bli ett modernt projekt för det självständiga jaget. Min empiri är inte tillräcklig för att jag ska kunna hävda något om hur informanternas användning av spiritualiteten förhåller sig till Ignatius lära som helhet, men i mitt arbete reflekterade jag över att de *Andliga övningarna* inte nämndes så ofta som jag väntat. Detta skulle kunna vara en indikation på att de ignatianska metoderna gärna används i Svenska kyrkan, men inte nödvändigtvis knutet till den ignatianska spiritualiteten som helhet. Men det är svårt att dra slutsatser om det som *inte* sägs i en studie. För att få en klarare bild av det här skulle jag ha behövt ställa fler följdfrågor.

Min studie pekar också på en upplevd brist på andlig fördjupning i Svenska kyrkan. Enligt flera informanter är Svenska kyrkan alltför intellektualiserad, ordrik och organisationsstyrd. De menar att Svenska kyrkan inte alltid svarar mot behovet att ta människors andlighet på allvar och pekar på en hunger efter bön och andlighet. Flera informanter menar att de har sökt sig till den ignatianska spiritualiteten för att de behövt en fördjupning av sin tro.

En sak jag reflekterat över i mitt arbete är att när informanterna formulerar sin dragning till den ignatianska spiritualiteten som delvis grundad i en upplevd brist i den egna kyrkan, så kan detta ha att göra med att flera av informanterna arbetar i Svenska kyrkan. Det är upp till de som arbetar och verkar i Svenska kyrkan att förändra den egna kyrkan och ständigt tolka om evangeliet i tidens nya kontext. Det här är en naturlig del av den evangelisk-lutherska organisationsstrukturen. Detta tema måste därför inte uteslutande tolkas som kritik, utan kan också ses som förändringsvilja.

Det är ur kristen synvinkel hoppfullt inför framtiden att flera informanter i min studie pekar på att vi lever i en ekumenisk tid där de konfessionella skillnaderna inte är lika viktiga längre. Här anges erfarenheter från Taizé, retreatar och pilgrimsvandringar som ytterligare tecken på att det finns en stor öppenhet idag för nya religiösa uttryckssätt oavsett vilken tradition de kommit ifrån.

Något som jag tänker är intressant att undersöka vidare är den spänning mellan subjektivitet och behov av auktoritet som informanterna uttrycker. Det är inte bara en empirisk fråga utan problematiserar vedertagna teorier om individualisering och subjektivering. Detta menar jag vore intressant att utforska vidare.

I det specifika ämnesfältet kring ignatiansk spiritualitet har jag inte funnit någon forskning om hur utbredd ignatiansk spiritualitet är i Svenska kyrkan eller hur den, på ett mer övergripande sätt än vad som framkommit i min studie, tar sig uttryck och upplevs av Svenska kyrkans medlemmar. Att undersöka detta och om den ignatianska spiritualitetens framgång i Svenska kyrkan i ett historiskt perspektiv kommit att påverka Svenska kyrkans lutherska teologi menar jag också är en intressant forskningsfråga framöver.

5. Litteraturförteckning

- Beskow, Per, ”Vad är kristen spiritualitet? Introduktion till den svenska utgåvan” i *Kristen Spiritualitet. Från ökenfäder till cyberkyrka*, Örebro: Libris, 2006
- Bäckström, Anders och Edgardh, Ninna och Pettersson, Per, *Religiös förändring i norra Europa: en studie av Sverige. från statskyrka till fri folkkyrka. slutrapport*. Uppsala: Diakonivetenskapliga institutet, 2004
- Heelas, Paul och Woodhead, Linda, *The Spiritual Revolution. Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Malden/Oxford/Carlton: Blackwell Publishing, 2005
- Heiding, Fredrik, S.J. *Andliga övningar och tio brev*, Skellefteå: Artos, 2005
- Heiding, Fredrik, S.J. *Ignatian Spirituality at Ecclesial Frontiers*, University of Oxford: Faculty of Theology, 2012
- Johannesson, Karin, *Helgelsens filosofi. Om andlig träning i luthersk tradition*, Stockholm: Verbum, 2014
- Larsen, Ann Kristin, *Metod helt enkelt. En introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleerups utbildning, 2009
- Loyola, Ignatius, *Andliga övningar och tio brev*, Skellefteå: Artos, 2005
- Martin, James, *Söka och finna Gud i allt. En ignatiansk vägledning till det verkliga livet*, Örebro: Libris förlag, 2014
- Mursell, Gordon och Beskow, Per (red.) *Kristen spiritualitet. Från ökenfäder till cyberkyrka*, Örebro: Libris förlag, 2006
- Taylor, Charles, *The Ethics of Authenticity*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991
- Trost, Jan, *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur AB, 2010
- World Values Survey Association, *World Values Survey wave 6 (2010-2014)*
<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp> (hämtad 2018-11-20)

Bilaga 1

Intervjufrågor

- Hur och när kom du för första gången i kontakt med den ignatianska spiritualiteten?
- Vad var det som verkade spännande eller attraktivt med det ignatianska innan du började?
- När du väl började fördjupa dig i den ignatianska spiritualiteten, fanns det något som var helt nytt för dig, som du inte kände till tidigare men som du kom att värdera, positivt och/eller negativt?
- Vilka konkreta ignatianska verktyg använder du i din vardag? (*Går du exempelvis i samtalsgrupp, Lectio Divina, enskild vägledning, åker på reträtter eller gör examen? Specificera gärna ungefär hur ofta.*)
- Har din användning av ignatianska verktyg kommit att förändrats över tid?
- Vilka områden i ditt liv tycker du att det ignatianska haft inflytande över?
- Finns det företeelser eller områden i ditt liv där det ignatianska har förändrat den syn eller upplevelse du hade innan?
- Vilka behov känner du att just den ignatianska spiritualiteten har svarat mot i ditt liv?
- Hur tycker du att det ignatianska passar in i din övriga kristna praktik i Svenska kyrkan?
- Har du andra tankar om varför den ignatianska spiritualiteten fått fäste i Sverige och i Svenska kyrkan?
- Ser du att samhället och den tid vi lever i spelar roll för denna utveckling?
- Hur skulle du rekommendera den ignatianska spiritualiteten till någon som aldrig hört talas om den förut? Hur skulle en sådan rekommendation låta?

Bilaga 2

Enkät

Tack för att Du tar dig tid att delta i en undersökning som är en del av det forskningsmaterial som utgör en Kandidatuppsats vid Ersta Sköndal Bräcke Högskola i Stockholm.

Syftet med denna undersökning är att undersöka vad som lockat svenskkyrkliga till den ignatianska spiritualiteten och vilka behov som denna spiritualitet uppfattas svara mot hos dessa personer. Svaren kommer sedan att bearbetas i relation till luthersk tradition och spiritualitet. Det finns inte så mycket forskning på det här området sedan tidigare, vilket gör det extra intressant att få ta del av just Dina svar! För att medverka behöver du vara medlem i Svenska kyrkan eller betrakta dig själv som ”svenskkyrklig” samt ägna dig åt ignatiansk spiritualitet i någon form.

Din medverkan är helt frivillig och konfidentiell, du kan när som helst avbryta enkäten. Dina svar och dina resultat kommer att behandlas så att inga obehöriga kan ta del av dem och alla personer kommer att avidentifieras i forskningstexten. Enkäten består av 10 frågor med ett kommentarsfält för ditt svar under varje fråga samt två bakgrundsfrågor. När du skrivit färdigt dina svar skickar du in, och godkänner därmed ditt samtycke till att medverka i enkäten, genom att trycka på ”klar” knappen.

Tack för din medverkan!

Enkätfrågor:

1. Hur och när kom du för första gången i kontakt med den ignatianska spiritualiteten?
2. Vad var det som verkade spännande eller attraktivt med det ignatianska innan du började?
3. När du väl började fördjupa dig i den ignatianska spiritualiteten, fanns det något som var helt nytt för dig, som du inte kände till tidigare men som du kom att värdera, positivt och/eller negativt?
4. Vilka konkreta ignatianska verktyg använder du i din vardag? (*Går du exempelvis i samtalsgrupp, Lectio Divina, enskild vägledning, åker på reträtter eller gör examen? Specificera gärna ungefär hur ofta.*)
5. Har din användning av ignatianska verktyg kommit att förändrats över tid?
6. Vilka behov känner du att just den ignatianska spiritualiteten har svarat mot i ditt liv?
7. Hur tycker du att det ignatianska passar in i din övriga kristna praktik i Svenska kyrkan?
8. Har du andra tankar om varför den ignatianska spiritualiteten fått fäste i Sverige och i Svenska kyrkan?
9. Ser du att tiden och samhället vi lever i spelar roll för denna utveckling?
10. Hur skulle du rekommendera den ignatianska spiritualiteten till någon som aldrig hört talas om den förut? Hur skulle en sådan rekommendation låta?